

УДК: 657.1.014

ТЕХНОЛОГІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ДОХОДІВ ПРИВАТНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА ОПЕРАЦІЯМИ ФІНАНСОВОГО ІНВЕСТУВАННЯ

Махота А.В.

Постановка проблеми. Глобальна трансформація світового господарства спричинила динамічний розвиток фінансових інновацій та прискорену капіталізацію фінансових ринків. Можливість більш дохідного розміщення коштів, порівняно коротші терміни отримання доходу та відсутність необхідності організації ресурсо- та капіталоемного виробництва обумовили зростання ролі фінансового інвестування у господарській діяльності сучасних підприємств. За цих умов пріоритетним завданням бухгалтерського обліку є формування належного обліково-аналітичного забезпечення інвестиційної діяльності приватних інвесторів, що в свою чергу, вимагає вивчення існуючої методології бухгалтерського відображення результатів операцій приватних підприємств з фінансового інвестування та розробки рекомендації щодо її поглиблення в контексті розвитку сучасного бізнесу.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Висвітленню різних аспектів інвестиційної діяльності суб'єктів господарської діяльності присвячено роботи низки вітчизняних науковців та практиків-обліковців, зокрема В. Корнівська обґрунтувала необхідність впровадження довгострокових інвестиційних проектів як фактор посткризового розвитку країни [5, с. 25]; Ю. Подвисоцький проаналізував вплив фінансових інвестицій на економічний розвиток країни [8]; Ю. Беседа запропонувала концепцію механізму розвитку фінансово-інвестиційного потенціалу суб'єктів реального сектора економіки [1, с.24]; Н. Бузак досліджував особливості оцінки фінансових інвестицій за національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку [2]; А. Шаповалова та С. Опанасюк систематизували облікову класифікацію фінансових інвестицій [12] тощо. Окремі методологічні аспекти облікового

відображення позитивного результату від операцій фінансового інвестування визначено НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [6], П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» [9], П(С)БО 15 «Дохід» [10], П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств» [11], П(С)БО 20 «Консолідована фінансова звітність» [12], а також Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [3]. Поряд з цим, до сьогодні залишаються дискусійними питання удосконалення діючої методології бухгалтерського обліку доходів приватних підприємств за операціями фінансового інвестування в напрямі її наближення до специфіки сучасних інвестиційних процесів.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення діючої методології бухгалтерського відображення доходів приватних підприємств за операціями фінансового інвестування та розробка рекомендацій щодо її удосконалення відповідно до вимог сучасних інвестиційних процесів.

Виклад основного матеріалу. Операції з фінансового інвестування передбачають вкладення коштів у фондові інструменти фінансового ринку – інструменти капіталу, боргові, похідні інструменти тощо. В результаті інвестиційних операцій у розпорядження інвестора надходять фінансові активи, від використання яких передбачається отримання певних економічних вигід – отримання доходу, набуття можливості впливати на господарку діяльність об'єктів інвестування тощо.

До специфічних особливостей операцій приватних підприємств з фінансового інвестування належать: незалежність від операційної діяльності, адже їх джерелом, як правило, є прибуток минулих звітних періодів та цінні папери власної емісії; можливість встановлення ділових зв'язків зі стратегічними партнерами шляхом консолідації бізнесу в рамках виробничого процесу, окремої галузі, регіону, тощо; локалізації прямих конкурентів шляхом набуття контролю над ними; отримання підтримки авторитетних вітчизняних та іноземних материнських установ внаслідок їх залучення до участі у власному капіталі тощо; здатність мінімізації ринкових ризиків шляхом диверсифікації бізнесу за найбільш

дохідними видами діяльності та напрямками розміщення тимчасово вільних коштів; можливість прискореного розвитку бізнесу за рахунок скорочення операційного циклу та підвищення ліквідності активів приватних підприємств тощо.

Отже, об'єктивні переваги даного виду фінансової діяльності обумовлюють його істотну популярність на практиці господарювання, що доводять дані рис. 1. Таким чином, можна говорити про істотний внесок фінансових інвестицій у активи вітчизняних приватних підприємств, зокрема: частка довгострокових фінансових інвестицій протягом 2007-2013 рр. становить у середньому 19%; частка поточних фінансових інвестицій протягом досліджуваного періоду значно менша та становить у середньому 7,7%. Отже, інвестиційна політика вітчизняних приватних підприємств спрямована переважно на довгострокове фінансове інвестування шляхом участі в капіталі інших компаній та надання довгострокових позик, забезпечених цінними паперами.

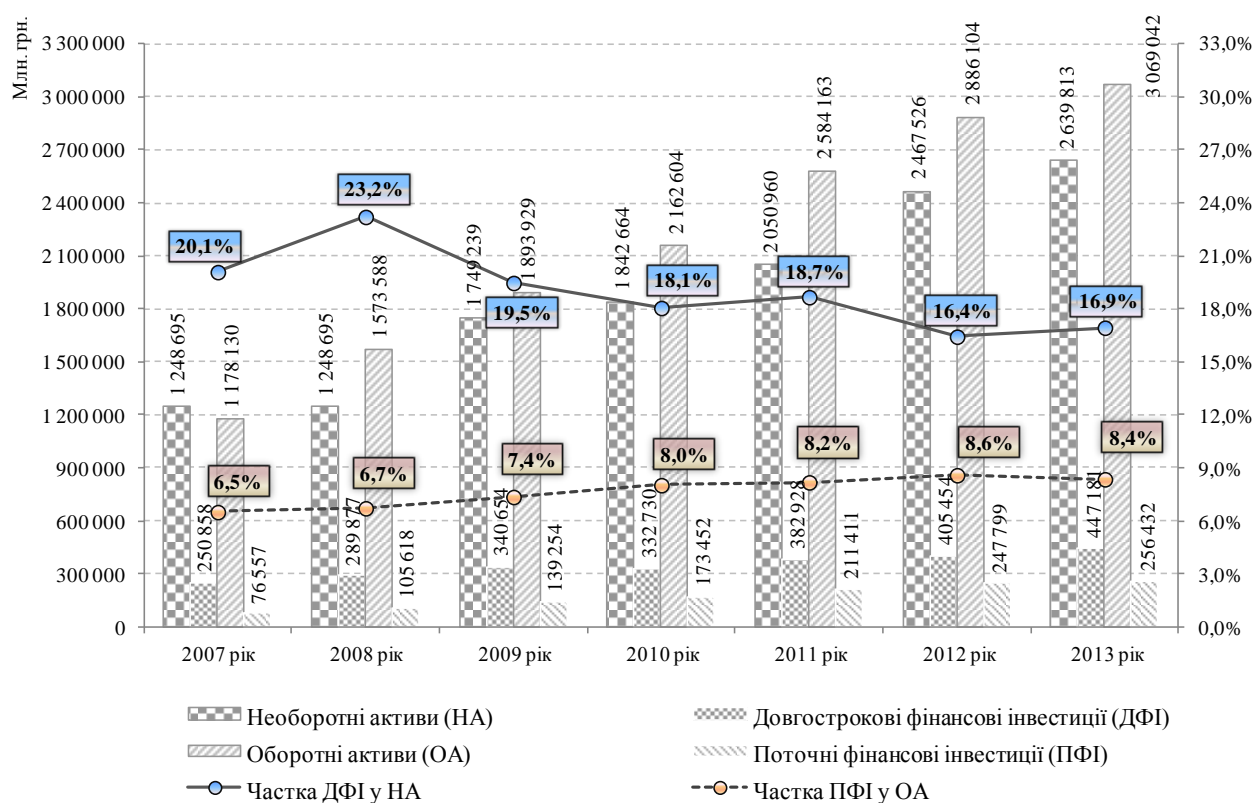

Рис. 1. Динаміка участі фінансових інвестицій у активах вітчизняних приватних підприємств за період 2007-2013 рр.

Джерело: складено автором за даними [7]

Динамічний розвиток фінансових інновацій обумовив розширення спектру операцій з фінансового інвестування, поповнення переліку фінансових інструментів та, відповідно, розвиток джерел виникнення доходів інвесторів як об'єктів бухгалтерського обліку.

Передуючим етапом дослідження є визначення облікового тлумачення економічної категорії «дохід». За НП(С)БО 1 доходами є «збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників)» [10]. Таким чином, доходом за операціями з фінансового інвестування доцільно вважати кошти або інші активи, які надходять інвестору у користування внаслідок володіння та розпорядження фінансовими інвестиціями, що знаходяться у його власності, зокрема: дохід від участі у капіталі, дивіденди, проценти, дисконт, роялті та дохід від зростання вартості.

Формування в бухгалтерському обліку інформації про стан та рух доходів за фінансовими інвестиціями передбачає послідовну реалізацію наступних етапів: 1) визначення; 2) визнання; 3) класифікація; 4) оцінка; 5) відображення на рахунках бухгалтерського обліку; 6) розкриття бухгалтерської інформації у фінансовій звітності. Розглянемо детально їх специфічні особливості.

1. Згідно Концептуальної основи фінансової звітності «доходи виникають під час звичайної діяльності суб'єкта господарювання і мають різну назву, в тому числі: продаж, гонорари, відсотки, дивіденди, роялті та орендна плата» [4]. Виходячи з цього, на етапі визначення доходу інвестора за операціями з фінансового інвестування відбувається ідентифікація його характерних рис – це пасивний дохід від утримання фінансових інвестицій чи спекулятивний дохід від коливання їх ринкової вартості; з'ясовуються джерела виникнення доходу – визначається тип фінансових інвестицій (за видом цінних паперів – пайові, боргові, похідні тощо; за категорією інвестованого підприємства – пов'язані сторони, інші об'єкти інвестування; за країною походження фінансової інвестиції тощо) та конкретизується об'єкт фінансового інвестування.

2. Визнання є процесом включення до фінансової звітності статті, яка

відповідає визначенню елемента та відповідає встановленим критеріям визнання; визнання передбачає словесний опис статті та грошову суму із включенням цієї суми до підсумків фінансових звітів [4]. Критерії визнання доходів в бухгалтерському обліку визначено П(С)БО 15, згідно якого дохід визнається під час збільшення активу або зменшення зобов'язання, що зумовлює зростання власного капіталу (окрім внесків учасників підприємства), за умови, що оцінка доходу може бути достовірно визначена [10, п. 5].

В свою чергу, П(С)БО 12 визначено, що дивіденди, відсотки, роялті та рента, що підлягають отриманню за фінансовими інвестиціями, відображаються як фінансовий дохід інвестора, крім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу, встановленим П(С)БО 15 [9, п. 7].

При визнанні доходів за фінансовими інвестиціями згідно діючих норм ведення бухгалтерського обліку обов'язковим є застосування методу нарахування, який передбачає признание інвестором результатів інвестиційних операцій за фактом їх здійснення, а не в момент руху грошових коштів за ними. Це дозволяє визначити фактично отримані інвестором доходи від фінансових інвестицій та врахувати фінансові зобов'язання інвестованих підприємств перед інвесторами звітного періоду. Нормативно закріплена періодичність нарахування доходів за фінансовими інвестиціями – не рідше за періодичність складання балансу.

З огляду на розмаїття фінансових інструментів та особливості їх дохідності важливим аспектом визнання доходів за фінансовими інвестиціями є їх розподіл за звітними періодами, а саме: дохід від участі у капіталі признається у повному обсязі на дату складання балансу на підставі звітів інвестованих (дочірніх, асоційованих та спільних) підприємств; дивіденди визнаються у повному обсязі в періоді прийняття рішення про їх виплату; проценти визнаються у повному обсязі в тому звітному періоді, до якого вони належать, виходячи з бази їх нарахування та строку користування відповідними активами з урахуванням економічного змісту інвестиційної угоди; дисконт розподіляється за методом ефективної ставки відсотка протягом періоду утримання інвестором фінансової інвестиції; роялті у повному обсязі визнаються за принципом нарахування згідно з економічним

змістом інвестиційної угоди; дохід від зростання вартості признається у періоді переоцінки або реалізації фінансової інвестиції.

3. Визнані доходи за операціями з фінансового інвестування згідно П(С)БО 15 належать до групи фінансових у частині дивідендів, відсотків та інших доходів, отриманих від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі); до групи інших доходів у частині доходів від реалізації фінансових інвестицій [10, п. 7].

4. Щодо оцінки доходів інвестора від операцій з фінансовими інвестиціями, П(С)БО 15 визначено, що дохід відображається в бухгалтерському обліку в сумі справедливої вартості активів (грошових коштів, товарів, інших цінних паперів), що отримані або підлягають отриманню [10, п. 21].

5. Методологічно для обліку доходів інвестора від операцій з фінансового інвестування в бухгалтерському обліку використовується наступні рахунки [3]:

- для відображення доходів від фінансових інвестицій пов'язаним сторонам, які оцінюються за методом участі в капіталі та передбачають отримання інвестором доходу, пов'язаного зі збільшенням його частки в чистих активах інвестованого підприємства внаслідок отримання останнім прибутків, – рахунок 72 «Дохід від участі в капіталі», який деталізовано за впливом інвестора на інвестоване підприємство на такі субрахунки: 721 «Дохід від інвестицій в асоційовані підприємства»; 722 «Дохід від спільної діяльності»; 723 «Дохід від інвестицій в дочірні підприємства». За кредитом рахунку відображається збільшення (одержання) доходу, за дебетом – списання в порядку закриття на рахунок 79 «Фінансові результати». Аналітичний облік доходів від участі в капіталі ведеться за кожним об'єктом інвестування та іншими ознаками, визначеними підприємством.

- для відображення доходів від фінансових інвестицій, які виникають за результатами фінансової діяльності інвестора та не обліковуються за методом участі в капіталі, – рахунок 73 «Інші фінансові доходи», який має такі субрахунки: 731 «Дивіденди одержані» – обліковуються отримані дивіденди від підприємств, які не є пов'язаними сторонами інвестора (асоційованими, дочірніми та

спільними); 732 «Відсотки одержані» – узагальнюється інформація про відсотки за облігаціями чи іншими цінними паперами, за якими не ведеться облік на субрахунку 731; 733 «Інші доходи від фінансових операцій» – обліковуються доходи, що не знайшли відображення на інших субрахунках синтетичного рахунку 73, зокрема доходи від амортизації премії за випущеними облігаціями тощо. За кредитом рахунку 73 відображається визнана сума доходу, за дебетом – списання кредитового обороту на рахунок 79 «Фінансові результати». Аналітичний облік фінансових доходів ведеться за об'єктами інвестування – інвестованими підприємствами.

- для відображення доходів від зростання вартості фінансових інвестицій – рахунок 74 «Інші доходи», зокрема субрахунок 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій».

6. Розкриття бухгалтерської інформації про доходи приватних підприємств за операціями з фінансового інвестування здійснюється згідно вимог НП(С)БО 1, яким затверджено, що «інформація про доходи, витрати, прибутки і збитки, інший сукупний дохід та сукупний дохід підприємства за звітний період розкривається у Звіті про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) [6, п 8] у порядку, представлено в табл. 1.

Таблиця 1

Порядок розкриття бухгалтерської інформації про доходи за фінансовими інвестиціями у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід)

Стаття	Код рядка	Джерело інформації
Дохід від участі в капіталі	2200	Сальдо синтетичного рахунку 72 «Дохід від участі в капіталі» на дату складання звіту
Інші фінансові доходи	2220	Сальдо синтетичного рахунку 73 «Інші фінансові доходи» на дату складання звіту
Інші доходи	2240	Сальдо субрахунку 741 «Дохід від реалізації фінансових інвестицій» на дату складання звіту

Джерело: складено автором на підставі [3,6]

Загальна технологія бухгалтерського відображення доходів приватних інвесторів за операціями з фінансового інвестування представлено на рис 2.

Рис. 2. Технологія бухгалтерського відображення доходів приватних інвесторів за операціями фінансового інвестування

Джерело: складено автором на підставі [9,10]

Отже, загальна процедура бухгалтерського відображення доходів від фінансових інвестицій є досить трудомісткою та вимагає значних масивів вхідної інформації про параметри фінансового інвестування, зокрема: тип цінного паперу – джерела доходу, характер взаємовідносин інвестора та інвестованого підприємства, мета фінансового інвестування, резидентність об'єкта інвестування тощо. Поряд з цим, в процесі розкриття інформації про результати інвестиційних операцій інвесторів у Звіті про фінансові результати (Звіті про сукупний дохід) не досягається закріплена Концептуальною основою фінансової звітності мета – надати фінансову інформацію про суб'єкт господарювання, що звітує, яка є корисною для інвесторів, позикодавців та інших кредиторів у прийнятті рішень про

надання ресурсів цьому суб'єктові господарювання [4]. За цих обставин, задля підвищення інформативності та аналітичності Форми №2 було б доцільно деталізувати дохід від участі в капіталі (рядок 2200) за статусом інвестованого підприємства (дочірнє, асоційоване, спільне), інший фінансовий дохід (рядок 2220) – за видом доходів (дивіденди, роялті, тощо). Така структура звіту дозволила у більшій мірі задовольняти інформаційні потреби користувачів інформації фінансової звітності, що дало б змогу підвищити інформаційне забезпечення обґрунтованих на основі її основі управлінських рішень, зокрема, щодо придбання, продаж або утримування боргових інструментів та інструментів власного капіталу, а також надання або погашення позик та інших форм кредитів тощо.

Висновки. Сучасні умови ведення бізнесу характеризуються стрімким розвитком фінансових інновацій, об'єктивними наслідками чого є підвищення інтересу суб'єктів господарювання до операцій з фінансового інвестування. За цих умов підвищуються вимоги до системи обліково-аналітичного забезпечення інвестиційних операцій приватних підприємств. Проведене дослідження діючої методології бухгалтерського обліку доходів за фінансовими інвестиціями дозволило визначити значні обсяги внутрішньої бухгалтерської інформації про результати фінансового інвестування приватних інвесторів та її недостатнє розкриття у фінансовій звітності. Це знижує аналітичність фінансових звітів інвесторів, стримує розвиток інвестиційних процесів та вимагає обґрунтування напрямів виправлення у короткостроковій перспективі як необхідної умови підвищення інвестиційної привабливості приватних підприємств для національних та іноземних інвесторів.

Напрямами подальших наукових досліджень є розробка пропозицій щодо нормативного закріплення розроблених пропозицій.

Список використаних джерел:

1. Беседа Ю. К. Концепция механизма развития финансово-инвестиционного потенциала субъектов реального сектора экономики / Ю. К. Беседа // Бизнес Информ. – 2013. – №6. – С. 24-30.
2. Бузак Н. І. Оцінка фінансових інвестицій: національний та міжнародний досвід / Н. І. Бузак // Ефективна економіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2415>.

3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України : №291 від 30 листопада 1999 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.

4. Концептуальна основа фінансової звітності : IASB; Стандарт, Міжнародний документ, Концепція. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

5. Корнівська В. О. Фінансово-інституційна структура економік європейських країн, України та Росії в контексті розвитку процесів довгострокового інвестування / В. О. Корнівська // Бізнес Інформ. – 2013. – №10. – С. 23-29.

6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України N 73 від 07.02.2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.

7. Офіційний сайт Державної служби статистики. Статистична інформація. Економічна діяльність. Діяльність підприємств. Фінанси. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

8. Подвисоцький Ю. А. Аналіз впливу фінансових інвестицій на економічний розвиток країни / Ю. А. Подвисоцький // Ефективна економіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=550>.

9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 «Фінансові інвестиції» : Наказ Міністерства фінансів України : N 91 від 26.04.2000. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0284-00>.

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів України : N290 від 29.11.99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств»: Наказ Міністерства фінансів України N 163 від 07.07.99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0499-99>.

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 «Консолідована фінансова звітність»: N 176 від 30.07.99. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0553-99>.

13. Шаповалова А. П. Облікова класифікація та оцінка фінансових інвестицій: вітчизняний та зарубіжний досвід / А. П. Шаповалова, С. Р. Опанасюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/vestnik/Технічний%20прогрес%20та%20ефективність%20виробництва/2010/63/2_01.pdf.

АНОТАЦІЇ

Махота А.В.

Технологія бухгалтерського відображення

доходів приватних підприємств за операціями фінансового інвестування

У статті визначено економічну природу операцій приватних підприємств з фінансового інвестування, систематизовано їх специфічні особливості, на підставі дослідження сучасного стану фінансового інвестування в Україні встановлено, що вітчизняні інвестори віддають перевагу довгостроковому фінансовому інвестуванню шляхом участі в капіталі інших компаній та надання довгострокових позик, забезпечених цінними паперами. З'ясовано облікову сутність доходів за фінансовими інвестиціями. Представлено особливості визначення та критерії визнання доходів приватних підприємств за фінансовими інвестиціями, визначено їх належність до групи фінансових доходів, наведено метод їх облікової оцінки, представлено призначені для відображення даної групи доходів бухгалтерські рахунки та висвітлено порядок розкриття бухгалтерської інформації про доходи від фінансових інвестицій у фінансовій звітності приватних інвесторів. За результатами проведеного дослідження запропоновано рекомендації щодо підвищення аналітичності Звіту про фінансові результати (Звіту про сукупний дохід) в частині відображення доходів за фінансовими інвестиціями.

Ключові слова: фінансові інвестиції, дохід, визначення, визнання, оцінка, облік, розкриття інформації, фінансова звітність.

Рис.: 2. Табл.: 1. Бібл.: 13.

Махота А.В.

Технология бухгалтерского отображения

доходов частных компаний от операций финансового инвестирования

В статье определено экономическую природу операций частных предприятий по финансовому инвестированию, систематизированы их специфические особенности, на основании исследования современного состояния финансового инвестирования в Украине установлено, что отечественные инвесторы предпочитают долгосрочное финансовое инвестирование путем участия в капитале других компаний и предоставления долгосрочных займов, обеспеченных ценными бумагами. Выяснено бухгалтерское определение доходов от финансовых инвестиций. Представлены особенности определения и критерии признания доходов частных предприятий от финансовых инвестиций, определена их принадлежность к группе финансовых доходов, определен метод их учетной оценки, представлены предназначенные для отображения данной группы доходов бухгалтерские счета и освещен порядок раскрытия бухгалтерской информации о доходах от финансовых инвестиций в финансовой отчетности частных инвесторов. По результатам проведенного исследования предложены рекомендации по повышению аналитичности Отчета о финансовых результатах (Отчета о совокупном доходе) в части отображения доходов от финансовых

інвестицій.

Ключевые слова: финансовые инвестиции, доход, определение, признание, оценка, учет, раскрытие информации, финансовая отчетность.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 13.

Makhota A.V.

TECHNOLOGY ACCOUNTING REFLECTION INCOME OF PRIVATE ENTERPRISES TO FINANCE INVESTMENT

Abstract. The economic nature of the operations of private enterprises from financial investments has been identified in the article, their specific characteristics has been classified, research of the current state of the financial investment in Ukraine has been found that domestic investors prefer long-term financial investment by way of equity interests in other companies and long-term loans provided by securities. The accounting entity income on financial investments has been clarified. The features of the definitions and criteria for the recognition of revenues of private enterprises for financial investments, their belonging to the group financial income, method of accounting estimates, accounts which reflect this income group and the procedure for the disclosure of accounting information on income of financial investments in the financial statements of private investors has been presented. The results of the research has been offered recommendations for improving the analyticity of the statement of financial performance (income statement) in part reflect income on financial investments.

Keywords: financial investments, income, definition, recognition, evaluation, accounting, disclosure, financial statements.

Рис.: 2. Табл.: 1. Библ.: 13.

Відомості про авторів

Махота Алла Валентинівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця (Харків, пр. Леніна, 9а, 61166 Україна)

Контактна інформація: (066) 48-46-766; email: alla_229@ mail.ru

Офіційне написання англійською мовою: Makhota Alla Valentynivna – PhD, assistant professor of accounting, Kharkiv National University of Economics by S. Kuznets (Lenina ave, 9a, 61166 Ukraine)

Контактна особа – Махота Алла Валентинівна

Поштова адреса для відправлення примірника журналу: вул. Салигіна, буд. 11, с. Гоптівка, Дергачівський район, Харківська область, 62313.

Наданий матеріал раніше не публікувався та в інші видання не надсилався